

DEN EKONOMISKA POLITIKEN EFTER VALET

Av professor CARSTEN WELINDER

Medan tidigare konjunkturuppsving blott varat några år, ha vi alltsedan krigets slut åtnjutit en högkonjunktur av hittills okänd styrka. Man skulle möjligen kunnat vänta, att detta gjorde den ekonomiska politiken mindre aktuell. I stället har denna kommit att så gott som helt dominera den politiska debatten, medan övriga frågor antingen, som försvaret, äro »lyfta ovan partifejden» eller tilldra sig förvånansvärt ringa intresse. Det senare gäller även en så viktig fråga som vårt skolväsendes omläggning. Oppositionen har funnit den ekonomiska politiken utgöra den tacksammaste angreppspunkten, vilket givetvis ej varit fallet om allt varit väl beställt.

Orsakerna till den »fulla sysselsättning» vi nu åtnjuta äro kort sagt två: I en rad länder ha stora investeringsbehov, höga statsutgifter m. m. skapat en stark högkonjunktur, som erbjuder en god marknad för vår export av trämassa, malm och verkstadsprodukter. Så länge vår export är god, kunna vi ej träffas av en allvarlig depression. Härtill kommer att hemmamarknaden erbjuder ett så gott som obegränsat investeringsbehov. Under 30-talet antog man ofta inom den ekonomiska teorien, att om inkomsterna ökades skulle konsumtionen ej växa i samma grad. Resultatet härav bleve för stort sparande, bristande avsättningsmöjligheter och arbetslöshet. Numera är det snarare så att om en persons realinkomst ökas med 2-3 000 kr. kan han anse sig ha råd att efterfråga ett eget hem för 50 000 kr. eller en bil, som kostar honom själv bortåt 10 000 kr. och samhället kanske lika mycket i väganläggningar etc. För att tillgodose den ökade efterfrågan måste näringslivet bygga ut sin kapacitet, samtidigt som lönestegringen nödvändiggör fortsatt mekanisering. Vad kraven på ökad standard ifråga om undervisning, hälsovård, socialpolitik etc. betyda för de offentliga utgifterna är välbekant.

Kunna vi blott ernå tillräcklig export talar allt för att den fulla sysselsättningen kan bevaras under överskådlig tid. Optimistiska

beräkningar antyda att det ej skulle vara omöjligt att fördubbla vårt välstånd på ca tjugofem år. Detta innebär ej att de ekonomiska problemen komma att lösa sig själva. Vi komma fortfarande att länge leva under »knapphetens kalla stjärna», även om det blir frågan om en mera relativ och en mindre absolut knapphet än som rådde när Gustav Cassel använde detta uttryck.

De anställdas organisationer ha vant sig att betrakta en årlig lönehöjning med 4 procent som ett självfallet minimum. Skall en sådan ej försämra penningvärdet, måste produktionen per capita inom den privata sektorn öka i samma takt. Detta är ej möjligt vid det begränsade investeringsutrymme, som näringslivets investeringar tillerkännes av den nuvarande ekonomiska politiken. Den långsamma tillväxten av industriproduktionen under innevarande år, vars ökning blott utgör hälften av den i nationalbudgeten beräknade, är ett bevis härpå. Vi stå inför tre möjligheter: Antingen får man bereda ökat utrymme åt näringslivets investeringar, eller får man avstå från kravet på nominella lönehöjningar med minst 4 procent om året eller får man acceptera en fortsatt försämring av penningvärdet.

En ökning av näringslivets investeringar kommer på längre sikt att leda till en produktionsökning, som underlättar övrig realkapitalbildning. Men på kort sikt är det ofrånkomligt att vill man ej öka den totala — enskilda och offentliga — investeringsvolymens andel av nationalprodukten utöver nuvarande ca 30 procent, måste man — i varje fall relativt — inskränka annan realkapitalbildning. Tänkbara poster äro bostadsbyggande, väganläggningar, utbyggnadet av statens vattenfall, moderniseringar av SJ, byggandet av skolor, sjukhus etc. samt försvarets investeringar. Det behöver knappast påpekas att samtliga dessa poster äro i behov av expansion. Vilja vi ej ge avkall på våra förhoppningar om en snabb framtida standardhöjning, måste den omedelbara konsumtionen, om ej minskas, så likväl hindras att växa i samma takt som hittills; medlet må sedan heta restriktiv lönepolitik, överbeskattning, tvångssparande eller bättre villkor för det frivilliga sparandet. Kunna vi ej begränsa konsumtionen, blir resultatet antingen minskad realkapitalbildning eller en inflation, som framtvingar »tvångssparande» hos de grupper, vilka ej kunna höja sina inkomster i takt med penningvärdets fall.

Här antydda alternativ innebära ett långtidsproblem, vars lösning bestämmer vårt lands framtida ekonomiska och sociala struktur. I princip lär ingen bestrida att det existerar, även om man

gärna vill uppskjuta dess lösning inför dagens svårigheter. Men det är samtidigt ett korttidsproblem, till vilket man omedelbart måste ta ställning. Mycket tyder på att vår ekonomi kommit in i ett kritiskt läge, där vägen mellan inflation och depression blivit smalare än tidigare. Man kan anföra flera symptom därpå men vi skola nöja oss med att peka på ett, valutareservens utveckling.

Sedan länge är vår valutareserv alltför liten och den tenderar att minskas såväl absolut som i förhållande till importbehovet. För närvarande räcker den ej till att betala ett kvartals import och utgör blott 5 procent av nationalinkomsten. Detta läge ha vi uppnått trots en extremt god exportkonjunktur. Denna hotar nu att försämras. Avsättningsmöjligheterna för skogsprodukter äro ej desamma som tidigare och konkurrensen växer. Detta gäller än mer om verkstadsprodukter, där Västtyskland — allteftersom den inhemska högkonjunkturen dämpas — får ökad möjlighet att exportera. Fortfarande ligga dessas löner under våra. England måste till varje pris exportera, och USA, Japan ja t. o. m. Östblocket bli allt farligare som konkurrenter. Om starkare lönehöjningar belasta exporten och ett köpkraftstillskott inom landet ökar importen, kunna vi mycket lätt förlora vår internationella likviditet. Läget bleve i så fall utomordentligt allvarligt. Medan vi ha fria händer att ordna förhållanden inom landet, kunna vi ej tvinga utlandet att köpa våra produkter. Det behövs ej stor valutaminskning för att vi måste börja överväga att liksom 1947 tillgripa importrestriktioner. Då vi härigenom fingo mindre möjlighet att köpa där det är billigast och sälja där det är dyrast, skulle terms of trade försämras och handelsbalansen ytterligare försvagas.

I vad mån har detta problem återspeglat sig i valdebatten? Det är lätt att konstatera att det knappast berörts. Liksom tidigare har debatten främst rört den ekonomiska politikens tekniska medel i stället för dess alternativa mål. Man har diskuterat räntehöjning contra investeringsavgift, beskattningens inverkan å sparandet, budgetens täckningsregler etc. på ett sätt som till stor del måste gå över publikens huvud. Ingen kan rimligen begära att valmanskåren skall visa större intresse efter förståelse för dessa frågor, medan det ej varit omöjligt att på ett begripligt sätt klargöra innebörden av t. ex. ett val mellan omedelbar och framtida standardhöjning och dess konsekvenser för den ekonomiska politiken. Det ligger en motsägelse i att man å ena sidan anser allmänheten kompetent att bedöma nationalekonomiska problem, men å andra sidan anser grova överdrifter såväl i kritik som självberöm erforderliga

för att vinna dess gehör. Självfallet är att den politiska agitationen måste förenkla frågeställningarna. Men är det därför nödvändigt att förfalska verkligheten medelst en reklamässig optimism? Denna må sedan avse möjligheten att förena full sysselsättning och stabilt penningvärde eller den realekonomiska effekten av ändrade budgetredovisningsregler.

Det är en gammal erfarenhet att demokratiskt statskick ej är den bästa garanten för ett fast penningvärde. Det kan gå under ett krig, då näringslivet tvångsregleras i syfte att uppnå för alla väsentliga mål. Men så snart trycket lättar och intressegrupperna få fria händer, ligger det nära till hands att kampen mellan dem ändrar i kompromisser på penningvärdets bekostnad. I fredstid är visserligen envar motståndare till inflation i den meningen, att han ej vill se värdet av sedlarna i sin plånbok eller av sitt bankkonto försämras, men måste han för att undgå detta avstå från att ta ökat pris eller kräva ökad lön blir läget ett annat.

Detta bekräftas av valkampanjen. Regeringen har som bekant sent omsider företagit en rad åtgärder med syfte att minska inflationstrycket. Sämst motiverad bland dessa förefaller höjningen av aktiebolagsskatten, ytterligare skärpt genom de reducerade avskrivningsmöjligheterna, vara. Genom att höja skattesatserna har man gjort bolagen mindre intresserade av att ekonomisera med sina utgifter. Samtidigt har man försvårat för företagen att spara de medel, som erfordras för konsolidering och utbyggnad. Sannolikt har detta dock endast i mycket ringa grad bidragit till den för regeringssidan dåliga utgången av valet. Investeringsavgiften och kreditåtstramningen äro i så måtto motiverade som det är en förutsättning för samhällsekonomisk balans att investeringskalkylerna anpassas efter det realekonomiska utrymmet, men bättre hade varit att vidga detta genom att begränsa konsumtionen.

De åtgärder regeringen företagit i detta syfte äro uppenbarligen de som mest belastat dem under valrörelsen. Genom sina uppmaningar till återhållsamhet i avtalsrörelsen gav den kommunisterna agitationsmaterial. En förutsättning för en lugn avtalsrörelse ansåg man vara att de lägre statstjänstemännens krav på stora lönehöjningar lades åt sidan, vilket väl tillfört de borgerliga röster. Det tekniskt mindre lyckade men i princip riktiga förslaget till tvångsparande samt den obetydliga sänkningen av den allmänna inkomstskatten ha givetvis också legat regeringen i fatet. Att klargöra för den stora allmänheten att dess levnadsstandard varken ökas genom en lönehöjning eller en skattesänkning utan motsva-

rande reella reduktion av statens utgifter är en så gott som hopplös uppgift. En allmän sänkning av den personliga inkomstskatten, som ej till någon del ökar konsumtionen, torde vara omöjlig att genomföra.

Svagheterna i regeringssidans valstrategiska position ha inneburit motsvarande fördelar för den borgerliga oppositionen. Tagna var för sig äro dess förslag lätta att motivera men tillsammans skulle de, om de genomfördes, släppa lös ett i nuvarande läge alltför stort köpkraftsöverskott.

Sådana erfarenheter äro ej uppmuntrande, när man söker ställa en prognos för vår ekonomiska politik. Även om LO:s sekretariat framhållit det starkt begränsade utrymmet för lönehöjningar, kan man anta att de olika fackförbunden framföra längre gående krav. I varje fall kan man ej hoppas på en begränsning till de ca 3 procent, som skulle kunna bäras utan risk för rubbad balans.

Kan man anta att regeringen på nytt vågar göra sig impopulär genom maning till återhållsamhet i lönekraven? Kommer bondeförbundet ej att kräva räntesänkning och avskaffande av bilaccisen? En orsak till bostadsbyggets stagnation har — trots byggnadslånens prioritet — varit den restriktiva riksbankspolitiken. Kommer man att fullfölja denna? Vågar man uppta den nuvarande bostadspolitiken till en realistisk omprövning? Få vi förslag om bostadssparande och realvärdebeständiga obligationer? Komma de borgerliga att ge prioritet åt de under valet framförda kraven, som ej hota penningvärdet, t. ex. sänkning av aktiebolagsskatten samt avskaffande av kvarlåtenskapsskatten och lättnad i sambeskattningen? Hur komma partierna att ställa sig till pensionsfrågan? Kommer man ej blott att ta hänsyn till folkpensionärernas berättigade önsningar utan även till vad samhället kan bära? Folkpensionärerna äro tack vare sitt ökade antal på väg att bli en politisk maktfaktor, som kan bilda tungan på vågen mellan de borgerliga och socialdemokraterna. Hur stort blir överhuvud intresset för återhållsamhet ifråga om populära statsutgifter? Den i dagarna slutna överenskommelse om förlängd regeringssamverkan ger ej något definitivt svar på dessa frågor. Visserligen lovar man att fortsätta den restriktiva ekonomiska politiken, men något annat hade man gärna kunnat säga. Har bondeförbundet framfört krav på uppmjukning av denna, t. ex. genom avskaffande av bilaccisen, har dessa ej vunnit officiellt gehör. Det blir dock snart tillfälle att pröva i vilken utsträckning såväl regeringens som oppositionens intresse för penningvärdet är allvarligt menat.

Från näringslivets sida har man framhållit, att det bästa sättet att begränsa konsumtionen vore en allmän omsättningsskatt. En utredning härom är snart färdig. Av uppgifter i pressen framgår att den ej kommer att innehålla ett direkt förslag till en sådan utan blott diskutera en beredskapslagstiftning härom. Givetvis kunna invändningar göras mot en omsättningsskatt — framför allt att de anställda kunna söka kompensera den genom krav på lönehöjningar. Huruvida den särskilt hårt träffar familjeförsörjare beror däremot på hur man fördelar den motsvarande sänkningen av den direkta beskattningen. Ensamt vågar väl intet parti engagera sig för en omsättningsskatt. Läget är dock sådant att dessa frågor kräva saklig diskussion utan hänsyn till det politiskt opportuna. Överhuvudtaget är det tid att partierna bryta upp från de skyttegravar de grävt under valkampanjen och söka nå samförståndslösningar.
